

Мар'ян, і набуття життєвого досвіду, якого Зендер набуває, працюючи фірманом, учня годинникаря, писарем і, нарешті, актором мандрівного театру. В основі становлення й «освіти» головного героя лежить ідеальна мета — театр, уособлена в образі актора. Прагнення досягти цієї мети створює мотиваційне підґрунтя поведінки Зендера Гляттайса, який поступово досягає духовної та фізичної зрілості.

**Література:** *Притолок 2004:* Притолок С.А. Жанрові особливості роману виховання. – Тернопіль: Видавець Стародубець, 2004. – 48 с.; *Franzos 1988:* Franzos Karl Emil. Der Pojaz: eine Geschichte aus dem Osten. – Frankfurt am Main: Athenäum, 1988. – 373 S.

*Притолок С. История «просвещения» и становления героя как инвариантный признак романа воспитания в романе Карла Эмиля Францоza «Паяц».*

*Рассматривается роман Карла Эмиля Францоza «Паяц», особо акцентируется наличие инвариантных структурных признаков типической модели романа воспитания, в частности истории «просвещения» и становления характера как этапов духовной и физической зрелости героя.*

**Ключевые слова:** роман воспитания, структура жанра, самоидентификация, становление героя, аукториальный наратор.

**Оксана Радавська, асистент (Луцьк)**

ББК 82.091

УДК 821.111-3.09

### **Роман Анрі Барбюса «Вогонь» в аспекті «Поетики Вогню» Гастона Башляра**

*Статтю присвячено аналізу стильових особливостей роману Анрі Барбюса «Вогонь». Твір розглядається в контексті модернізму, з використанням концепції Гастона Башляра «Поетика Вогню». Доводиться, що стиль роману має яскраві ознаки експресіонізму.*

**Ключові слова:** «Поетика Вогню», образ Фенікса, модернізм, прийом деформації, експресіонізм.

**Radavska O.M. The novel «Fire» by Henry Barbusse in the aspect of « The Poetics of Fire » by Gaston Bashlar.**

The article is devoted to the analysis of the stylistic peculiarities of the novel «Fire» by Henry Barbusse. The work is being viewed in the context of the modernism, with the usage of Gaston Bashlar's conception «The Poetics of Fire». It was proved that the style of the novel has vivid features of the expressionism.

**Key words:** «The Poetics of Fire», the image of Phoenix, modernism, the method of the deformation, expressionism.

**Мета статті** полягає у тому, щоб проаналізувати стиль роману та довести, що Анрі Барбюс не був реалістом, як це стверджує вся радянська критика, а свій роман написав під впливом модернізму. Саме зараз настав час переосмислити цей твір, з інших позицій подивитись на його стиль, описати його експресію з допомогою концепції Г. Башляра «Поетика Вогню», оскільки вона закладена у назві роману та образі війни.

**Проблемою** виступає той факт, що у нашій країні модернізм тривалий час нехтувався, тому велика кількість творів цього періоду не досліджена належним чином або тлумачилась упереджено, на ідеологічних засадах. Це стосується і творчості французького письменника Анрі Барбюса, яку повністю відносили до критичного реалізму, знаходили у нього лише соціальні проблеми та класову боротьбу. Варто звернутись до модернізму, щоб мати можливість побачити даний роман в суголосному контексті..

Модернізм виник у ХІХ ст. як реакція на духовну кризу суспільства. Загальними ознаками модернізму в змісті можна вважати конфлікт людини з навколишнім світом, усвідомлення його абсурдності та відчуженості людини у ньому, її самотності та приреченості, як наслідок – замкненість у своїх фантазіях, спогадах, песимізм. Модернізм розходиться багатьма течіями, які суттєво відрізняються між собою. Одним з напрямів раннього модернізму є експресіонізм, і наше **завдання** полягає у тому, щоб висвітлити головні ознаки експресіонізму у романі «Вогонь».

Концепцій модернізму існує багато, але ми спираємось на теорію модернізму М.Моклиці, яка визначає головні ознаки експресіонізму наступним чином (вибрані тези): «У галузі змісту зосередженість на глобальних проблемах... Утверджується тип людини з трагічним світосприйняттям. Гіперболізоване ставлення до світу... Збільшується частка

опосередкованого самовиразу. ...абстрактні поняття персоніфікуються, стають алегоричними образами. Зображення експресивне. Використовується прийом калейдоскопічного зображення. ...Найактивніше використовується гіпербола, посилюється роль порівняння. Кольори в зображенні густі, насичені... Поряд з гіперболізованими емоціями – умоглядне зображення, ...тому експресіонізм тісно пов'язаний з алегорією» [Моклиця 1999: 11].

Одним з прийомів експресіонізму вважається сполучення контрастних кольорів, темно-синього неба, зелено-жовтої землі, червоно-цеглястого кольору обличчя, тіл і т.п., перевага чорної та сірої барви. «Злам і деформація» [Модернізм. Електронний ресурс: 5] у зображенні людей, принципова відмова від гармонійних форм – важливий прийом експресіоністів, оскільки вони бачили абсурдною та негармонійною саму дійсність.

Саме ці прийоми автор роману активно використовує у своєму творі, особливо вдало він малює образи за допомогою вказаної палітри кольорів: «Le grand ciel pâle se peuple de coups de tonnerre: chaque explosion montre à la fois, tombant d'un éclair roux...» [Barbusse 1953: 25]. («Просторе бліде небо сповнюють розкоти грому: кожний вибух, зриваючись *рудюю* блискавкою...») [Барбюс 1969: 26]. «Avec ses bancs de vase et ses flaques, on dirait une toile grise démesurée qui flotte sur la mer, ... la lumière blafarde a l'air de couler» [Barbusse 1953: 25]. («Всюди мулисті мілини та ковбані; ніби безмежне сіре полотнище колишеться на морі. ...бліде світло ніби тече») [Барбюс 1969: 26]. Так автор показує глобальну проблему – війну, яка спустошує нещасний світ. Звернути увагу читача на соціальні катаклізми всесвітнього масштабу – основне завдання експресіоністів.

За допомогою підсиленої ролі порівнянь відбувається нагнітання емоцій у романі: «On perçoit des figures, rougeyantes ou livides, avec des salissures qui les balafrent, ...» [Barbusse 1953: 26]. («Видно обличчя червоні або синюваті, в багнюці, наче в шрамах, ...») [Барбюс 1969: 26]. «Une face de popard, aux paupières bouffies, aux pomettes si carminées qu'on dirait qu'on y a collé de petits losanges de papier rouge, ...» [Barbusse 1953: 26]. («З під землі вилізає круглий дитячий писок, з припухлими

повіками і такими червоними вилицями, ніби на них наклеєно ромби червоного паперу, ...») [Барбюс 1969: 27]. Описуючи героїв, автор часто використовує червоний колір, що асоціюється зі стражданнями і сльозами людей, та чорний – ознака бруду, жажливих та нелюдських умов, в яких живуть солдати.

«Au-dessus du trou de sa bouche édentée, sa moustache formait un gros paquet jaunâtre. Ses mains étaient sombres... la paume plaquée d'une dure grisaille» [Barbusse 1953: 29]. («Над діркою беззубого рота стирчать грубим жовтуватим мотком вуса. Руки неймовірно чорні;...а долоні вкриті шкарубкою сірою корою») [Барбюс 1969: 29].

Лексика роману емоційно забарвлена, порівняння та тропи використовуються для посилення відчуття гнітючого песимізму: «L'homme noir s'en offusqua.» [Barbusse 1953: 31] («Чорний чоловік ображений») (епітет) [Барбюс 1969: 29], «sa mince tête, pâle comme le chlore, ...» [Barbusse 1953: 31] («...він блідий, наче хлор;...») [Барбюс 1969: 31]. Більшість тропів гіперболізовані: капуста голова, мавпячий пісок, людина-бик, людина-цифра і т.д.

Люди настільки здичавілі та примітивні, що перетворюються на тварин: «...люди, що повернулись до первісного стану» [Барбюс 1969: 36]: «Lamuse se gratte comme un gorille et Eudore comme un ouistiti» [Barbusse 1953: 37] («Ламюз чухається, наче горила, а Євдор – наче мавпа») [Барбюс 1969: 33], «Répin qui va et vient, tel une hyène» [Barbusse 1953: 44] («...Пепена, який, наче гієна, сновигає туди й сюди») [Барбюс 1969: 38].

Постійно порівнюючи солдатів з тваринами, Анрі Барбюс показує нещасних людей, знівечених фізично та духовно, вони вже не здатні спілкуватись, лише гарчати: «...des ombres émerger..., masses énormes et difformes : des espèces d'ours qui pataugent et qui grognent. C'est nous» [Barbusse 1953: 27]. («...вилазять тіні, рухаються величезними безформними брилами, наче якісь ведмеді топчуться й гарчать. Це ми») (гіпербола, яка дуже часто використовується експресіоністами) [Барбюс 1969: 26].

Цікаво порівнюється хлопчина Параді з незграбним пінгвіном. Він ще беззахисна дитина, загублена у цьому морозі

та жахитті війни: « Paradis s'éloigne, clapotant, cachin-cacha, comme un pingouin, dans le décor diluvien » [Barbusse 1953: 27]. («Параді зникає, халяпаючи болотом, кустикаючи, як пінгвін серед потопу») [Барбюс 1969: 27].

Змальовуючи взуття солдатів, автор показує, наскільки всі ці люди різні. Війна, яка загнала їх у глухий кут, зробила з них зграю жалюгідних жебраків, але не змогла знищити особистість кожного солдата: «guêtres, jambières noires et jaunes, hautes et basses,... bandes molletières bleu foncé, bleu clair, noir, réséda, kaki, beige...» [Barbusse 1953: 35]. («...гетри й гамаші, чорні й жовті, високі й низькі, ...биндя – темно-сині, блакитні, чорні, рудуваті, зеленаві, брунатні...») [Барбюс 1969: 32].

Підсумовуючи художню роль кольору, можна стверджувати, що роман насичений великою палітрою контрастних кольорів, які часто використовуються експресіоністами, а найчастіше у романі зображені чорний та червоний кольори. Чорний асоціюється з втраченою надією та веде у небуття, а червоний – це колір війни, крові, страждань та вогню.

Анрі Барбюс використовує прийом деформації, притаманний усім експресіоністам: « ...on découvre, ... un carré de figure jaune, iodés, peinte de plaques noirâtres, le nez cassé, les yeux bridés,... » [Barbusse 1953: 27]. («...видно квадратове жовте, йодисте лице в чорних плямах; перебитий ніс, зизі кінські очі...») [Barbusse 1953: 27].

Оскільки експресіоністи вважали абсурдною та негармонійною дійсністю, то людей описували непропорційними, незграбними, жалюгідними, що, у свою чергу, викликає негативні почуття. «Саме експресіоністи та їх попередник Е.Мунк піднесли деформацію образів до рангу одного з провідних образотворчих прийомів модернізму» [Модернізм. Електронний ресурс: 3]. Роман насичений подібними описами героїв: «...Cocon,... au teint chimiquement corrodé par les miasmes des grandes villes, ... » [Barbusse 1953: 38] («Кокон,... з лицем зжертим випарами великих міст,...») [Barbusse 1953: 34], «...Lamuse, ... aux joues et à la nuque de rostbif» [Barbusse 1953: 38] («...Ламюза, ...в котрого щоки й потилиця наче ростбіф») [Барбюс 1969: 34].

Автор роману, описуючи зовнішність вояків, експресивно підкреслює дисонанси: «Lainages, couvertures, toiles à sac, nous empaquettent, nous surmontent, nous arrondissent étrangement» [Barbusse 1953: 26]. («Вовна, брезент, ковдри обгорнули нас, чудернацько округлюють, стовбурчаться на всі боки») [Барбюс 1969: 26].

Солдати перетворюються у романі на темні тіні – це все, що залишилось від людської подоби: «Après avoir trébuché sur le tas obscur d'un bonhomme assis par terre,...» [Barbusse 1953: 27]. («Він спіткнувся об якусь темну купу; вона виявилась чоловіком, що сидить на землі,...») [Barbusse 1953: 27]. «Dans les coins, on voit de l'ombre dense se former, puis ces nuages humains se remuent, se fragmentent» [Barbusse 1953: 28]. («Видно, як по кутках купчиться густа тінь, а потім ці людські хмари рухаються і дрібнішають») [Барбюс 1969: 27].

Слід зауважити: реалісти у зображенні можуть використовувати вказані кольори, але прийом деформації очевидно суперечить настанові на достовірність і правдоподібність. Деформовані форми складаються у фантазмагоричну картину. Оскільки це прийом, який визначає характер зображення у Барбюса, лише на цій підставі впевнено можна стверджувати, що роман, незважаючи на історичність події, не є реалістичним.

Модерністи часто вказували на абсурдність світу, самотність та приреченість людини. У романі «Вогонь» безнадійність та розпач, викликані війною, можна простежити майже на кожній сторінці: «...du matin au soir et du soir au matin. On est enterré au fond d'un éternel champ de bataille...» [Barbusse 1953: 26]. («...з ранку до вечора і з вечора до ранку. Ми поховані в надра вічного поля бою;...») (гіпербола) [Барбюс 1969: 27].

Війна порівнюється з драмою, яка триває дуже довго, солдатам здається, що пройшла ціла вічність з того часу, як вони покинули домівки: «...il y a trop longtemps que dure le grand drame que nous jouons, ...» [Barbusse 1953: 34]. («...бо ж велика драма, що її ми розігруємо, тягнеться надто довго,...») [Барбюс 1969: 33]. Вони повністю ізольовані від світу, життя солдатів проходить в окопах, у постійному чеканні: «On est devenu des machines à attendre « [Barbusse 1953: 42] («Ми стали якимись

машинами чекання») [Барбюс 1969: 36]. Обідрані, здичавілі від недостатньої кількості їжі: «C'est-i' qu'on devient pareil à des bêtes, à force de leur ressembler ?» [Barbusse 1953: 52] («Тут усі звіріють, ми-бо й живемо, як звірі») [Барбюс 1969: 51]. Одяг, схожий на лахміття, робить солдатів подібними на істот: «...dans la pauvreté immense et désespérée qui les créa» [Barbusse 1953: 34] («...в усьому безмірному й безнадійному убозтві, що зродило їх») [Барбюс 1969: 31]. Вони ще живуть спогадами про своє життя до війни, коли кожен з них мав свою професію та родину: «... avant de venir enfouir sa destinée dans des taupinières...» [Barbusse 1953: 39] («...коли ми ще не закопали своєї долі в кротові нори,...») [Барбюс 1969: 35]. Саме ці спогади їх зігрівають, а вторгнення війни у спокійне життя тлумачать як повну життєву катастрофу: «C'est une espèce de contagion fatale («Це якась фатальна зараза») [Barbusse 1953: 36].

Герої роману з сумом констатують, що світ разом з людьми у стані занепаду, і вони не в змозі нічого змінити: «...nous ne sommes que des grains de la poussière qui roule dans la plaine» [Barbusse 1953: 41] («... всі ми тільки порошинки, що котяться по рівнині») [Барбюс 1969: 36]. Слід звернутись тепер до іншої проблеми, а саме: з'ясувати у романі поетику вогню. Автором цієї концепції був Гастон Башляр (1884 – 1962) – французький філософ, культуролог, літературознавець та автор твору «Фрагменти Поетики Вогню».

Філософ розглядає у своєму творі психологію пережитого вогню, тобто психологію насиченого та відкритого життя людини, що позначає певний період часу буття, її розвиток та рух. Автор зазначає, що вогонь живе усередині кожного з нас, з'являється несподівано, і навіть коли трохи затихає, все одно містить в собі жар. Цей вогонь поети зображають у своїх віршах, а люди, читаючи їх, згадують та порівнюють своє минуле, пережите, болюче.

Башляр вважає найцікавішим втіленням всесвітнього мотиву вогню образ Фенікса – вогняного птаха, який один раз на сотні років злітає високо в небо, до самого сонця і згорає, але знову відроджується з власного попелу. Образ Фенікса уособлює життя, долю людини та наші спогади, які весь час живуть з нами, і скільки б людина не намагалась їх знищити,

тобто спалити, вони все одно живуть з нами, знову і знову воскресають у нашій пам'яті. Філософ наводить численні приклади «Поетики Вогню», переважно на матеріалі європейської поезії. Але розглянути роман Анрі Барбюса «Вогонь» крізь «Поетику Вогню» не менш доцільно.

Вогонь – це образ війни. Виходячи з концепції «Поетики Вогню» – біль, кров, страждання, втрати, сльози, прокльони, відчай і т.д., тобто все те, що людство переживає під час глобальних катастроф, під час війни. Людина, яка пережила війну, до останнього свого подиху буде зберігати в собі вогонь пережитого болю та страждання. Відрізок життя людини, пов'язаний з війною, завжди буде жити у його вогняних спогадах та снах, їх неможливо забути чи стерти. Розповідаючи про війну, автор роману не тільки сам переживає цей вогонь, разом з ним переноситься на місце подій, бачить вогняні картини війни. Перевтілюється у героїв роману і читач, намагається відчувати пережите автором.

Приклади «Поетики Війни» в романі досить часті: «*Le sombre et flamboyant orage ne cesse jamais, jamais*» [Barbusse 1953: 26]. («Чорна вогненна буря не вщухає ніколи, ніколи») [Барбюс 1969: 27]. «*Dans notre groupe disparatre, dans cette famille sans famille, dans ce foyer sans foyer...*» [Barbusse 1953: 38]. («В нашій різномасній громаді, в цій родині без родини, біля вогнища без вогнища,...») [Барбюс 1969: 34]. Виникає навіть контур образу Фенікса: «...chaque explosion montre à la fois, ...une colonne de feu dans le reste de la nuit et une colonne de nuée dans ce qu'il y a déjà de jour « [Barbusse 1953: 25]. («...кожний вибух ... здійсмає враз вогнений стовп у ніч на спаді і димний стовп там, де світає») [Барбюс 1969: 26]. Загалом образ вогню варіюється і пронизує весь текст на різних його рівнях.

Отже, в романі «Вогонь» є низка яскравих засобів експресіоністського зображення, можна знайти приклади «Поетики Вогню». Це підтверджує думку про те, що роман Анрі Барбюса написаний під впливом модернізму, містить виразні ознаки експресіонізму. Можна стверджувати необхідність нового прочитання не тільки роману «Вогонь», а й нового трактування творчості письменника.

**Література:** *Барбюс 1969:* Барбюс А. Вогонь. Оповідання / Анрі Барбюс. [пер. з франц. М. Терещенко]. – Ред.



Упоряд., авт. передм. Д. Наливайка – К.: Дніпро, 1969. – 339 с.; *Башляр 2004*: Башляр Г. Фрагменти Поетики Вогню / Гастон Башляр. – Х: ФОЛІО, 2004. – 141 с.; *Моклиця 1999*: Моклиця М. Модернізм у творчості письменників ХХ століття Частина 2 Зарубіжна література Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / Марія Моклиця. – Луцьк: Вежа, 1999. – 180 с.; *Модернізм*: Модернізм як специфічний культурний феномен [Електронний ресурс]: [www.readbookz.com/book/210/7949.html](http://www.readbookz.com/book/210/7949.html); *Новий 2001*: Новий французько-руський словарь [уклад. В.Г. Гак, К.А. Ганшина]. – М.:Рус.яз., 2001. – 1195 с.; *Українська*: Українська та зарубіжна культура. Художні форми модернізму, їх особливості [Електронний ресурс]: [revolution.allbest.ru/culture/00027154\\_0.](http://revolution.allbest.ru/culture/00027154_0.); *Barbusse 1953*: Barbusse H. Le feu / Henri Barbusse. – М.: Editions en langues étrangères, 1953. – р. 427.

*Радавская О.М. Роман Анри Барбюса «Огонь» в аспекте «Поэтики Огня» Гастона Башляра.*

*Статья посвящена анализу стилистических особенностей романа Анри Барбюса «Огонь». Произведение рассматривается в контексте модернизма, с использованием концепции Гастона Башляра «Поэтика Огня». Доказывается, что стиль романа имеет яркие приметы экспрессионизма.*

**Ключевые слова:** «Поэтика Огня», образ Феникса, модернизм, прийом деформації, експрессионизм.

**Сергій Передерій**, асп.(Ялта)

ББК 82.091

УДК 821.111 (73) 09

### **Американський детективний роман 20-30-х років ХХ століття: традиції і новаторство**

*У статті розкривається ідейно-образна спорідненість американського детективу 20-30-х років ХХ століття, а також новаторські спрямування, що визначають національну своєрідність жанру.*

**Ключові слова:** американська література, детектив, жанр, традиції, новаторство.